

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Exteriörbild på Billingsholms herrgård.

## I. Startade på Billingsholm

Dalslands Fornminnesförening bildades den 8 januari 1874 på Billingsholms herrgård i Billingsfors. Till ordförande valdes ägaren Wilhelm Waern, bruksdisponent och delägare i Baldersnäs bolag.

Föreningen låg för fäfat åren 1894–1907 då den återupplivades igen. Dalslands Fornminnesförening är sedan år 1925 en del av Dalslands Fornminnes- och hembygdsförbund.

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Wilhelm Waern.



Peter Andersson i Högkil.

## 2. Förening med många namn

Vid bildandet den 8 januari 1874 hade föreningen flera olika namn som Dalslands Fornminnesförening, Dals Fornminnesförening, Fornminnesföreningen för Dal eller Fornminnesföreningen för Dalsland. Det var den 14:e fornminnesföreningen som startades i Sverige.

Initiativtagare till en Fornminnesförening för Dalsland var bruksdisponenten Wilhelm Waern på Billingsholm, pastorn Carl Norder i Sjövik, Laxarby socken och hemmansägaren Peter Andersson i Högkil, Håbols socken. Alla hade privata fornsaks-samlingar enligt tidens mode.



Carl Norder.

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Hällristningarna i Tisselskog.

### 3. Kamp för kulturarvets bevarande

I stadgarna för Dalslands fornminnesförening från år 1874 är föreningens främsta mål att skydda och bevara landskapets fornlämningar. Vandalismen skulle motverkas av upplysning om de lagar som gällde för fornminnen.

Samarbete inleddes med Statens historiska museum och Oscar Montelius upptäckte år 1875 nya hällristningar vid Högsbyn i Tisselskog. Utgrävningar genomfördes senare av gravhögen i Kolslätt och Rings hög på Prästgården i Dals Ed.

Artur Hazelius, grundare av Nordiska museet, hörde också till samarbetspartnerna för Dalslands Fornminnesförening.

Utställning producerad av Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan Regionförbundet Västra Götaland.

Text: Gudrun Rydberg. Foto: Vänersborgs museum

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Schal från Högkil, Håbols sn år 1879. Foto: Mira Laakso, Nordiska Museet.



Målad väggbonad från Rörvik, Nössemarks sn år 1879. Foto: Bertil Wreting, Nordiska Museet.



Kapprockspänne från Håbols sn år 1876. Foto: Thomas Adolfs-son, Nordiska Museet.

## 4. Insamling av fornsaker

Ett föremålsrum inrättades på Billingsholms herrgård. I maj 1874 hade över 300 föremål, mynt, handskrifter och böcker samlats in. Ordföranden Wilhelm Waern dog i juni 1876. Föremålen flyttades från Billingsfors och blev Dalslands museum i Åmål år 1881.

Peter Andersson i Högkil, Håbols socken, som var vice ordförande, samlade in dalsländska föremål till Nordiska Museet i Stockholm. Dessa museiföremål kan idag ses på internet via Digitalt museum. Mer kan läsas om Peter Anderssons insamlingsverksamhet i Christian Aarsruds bok "Att upptäcka ett landskap: Dalsland genom kulturhistorien". – Vänersborg, 2004.

Utställning producerad av Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan Regionförbundet Västra Götaland.

Text: Gudrun Rydberg. Foto: Nordiska Museet

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Utsikt över Bengtsfors från Majberget innan järnvägens tid omkring år 1890. Den stora ljusa byggnaden vid stenalvsbron tillhörde handlaren Otto Engqvist. Oljemålning av okänd konstnär. Tavlans fanns på Dalslands Museum i Uppered år 2006. Foto: Helena Norberg, Bengtsfors.

## 5. Inget museum i Bengtsfors

Våren 1878 fanns beslut om att bygga ett museum i fornnordisk stil på Kullen vid Bengtsbron i Bengtsfors för Dalslands Fornminnesförenings samlingar. Dåvarande ordföranden Axel W. Chenon på Bengtsfors, som var VD för Dalslands Kanal, hade skänkt tomten. Anläggning av grunden påbörjades i april 1878.

Men det blev aldrig något museum. Vid en fest i Billingsfors den 24 april 1878 blev medlemmarna osams om huset skulle byggas i Bengtsfors eller Billingsfors. Bengtsfors ansågs vara en "undanskymd vrå" av Dalsland i ett folktomt Ärtemark. Istället flyttades samlingarna år 1881 till Åmål och blev Dalslands Museum.

Utställning producerad av Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan Regionförbundet Västra Götaland.

Text: Gudrun Rydberg. Foto: Helena Norberg, Bengtsfors

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Åmåls nedbrunna hus.

## 6. Tragedin i Åmål 1901

Den 9 maj 1901 brann halva Åmål ner. Handlare Perssons hus i kvarteret Telegrafan 136 ½ (nuvarande Börsen 129), där Dalslands Museum var inhyrt på andra våningen, blev lågornas rov.

Större delen av Dalslands Fornminnesförenings museiföremål samt protokoll och handlingar brann upp. Stenföremålen klarade sig och finns idag hos Åmålsortens hembygdsförening. Den ursprungliga fornsaksförteckningen är publicerad i Hembygden Dalsland år 2006.

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Dalaborgs fästning.

## 7. Dalaborgs fästning ser dagens ljus

Dalslands Fornminnesförening slogs ihop med Dalslands Hembygdsförbund år 1925. En av ledamöterna A. G. Bördh, Aritsholmen, Bolstads socken arbetade idogt för att få till stånd en utgrävning av Dalaborgs medeltida fästning som fanns åren 1304–1434 i hans hemsocken.

På Dalaborg blev det arkeologiska utgrävningar och rekonstruktion av muren under 1930-talet. Dessa genomfördes av arkeologer från Riksantikvarieämbetet. Södra Dals Fornminnes- och Hembygdsförening bidrog med pengar och ideell arbetskraft. Mer kan läsas i Hembygden Dalsland år 1940.

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Murängen.

## 8. Unik medeltidskyrka i Gestad

Efter önskemål från Gestads hembygdsförening gjorde arkeologer från Lödöse museum utgrävningar i Murängen vid Lövås herrgård under 1980-talet. Gestads hembygdsförening bidrog med ideell arbetskraft. En medeltida kyrka delvis av tegel med djurristningar hittades där.

Fyndet i Murängen inspirerade till vidare forskning om dalsländska tegelkyrkor från medeltiden. Mer kan läsas i Hembygden Dalsland 1998 och 2000 samt Dalslands Diplomatarium.



# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Drönarfoto av korsarmen.

## 9. Makalös utgrävning i Edsleskog

Den största arkeologiska utgrävningen som genomförts i Dalsland är Edsleskogs medeltida kyrkoruin. Den grävdes ut av Lödöse museum åren 2019–2021. Mer kan läsas i Hembygden Dalsland 2020 samt tidskrifterna Meta 2023 och Fornvännen.

Edsleskogs hembygdsgeningsförening bidrog med lokalhistorisk kunskap och ideell arbetskraft. Dalslands Fornminnes- och hembygdsgeningsförbund stöttade med guidning och café i samarbete med Åmåls kommun.

# Dalslands Fornminnesförening

## 150 år



Gammelngården i Bengtsfors.

## 10. Fornminnesintresset är levande

Idag ägs och förvaltas omkring 125 kulturhistoriska byggnader inklusive museer av den dalsländska hembygdsrörelsen. Målet är att arbeta för bevarande och utveckling av kulturarvet i dåtid-nutid-framtid.

Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund är regional organisation för 35 dalsländska hembygdsföreningar med totalt 3 800 medlemmar och i sin tur ansluten till riksorganisationen Sveriges Hembygdsförbund. I årsboken Hembygden Dalsland berättas om de dalsländska hembygdsföreningarnas arbete.

Kontakta din lokala hembygdsförening eller Dalslands Fornminnes- och hembygdsförbund om Du vill stödja oss. Mer information kan fås på [www.hembygd.se/dalsland](http://www.hembygd.se/dalsland) eller telefonnummer 070-65 20 202.